

tárni, mint ahogy Morassi mester teszi azt a cremonai hagyományokkal.

– *Hogy lehetne ezt elkezdni ennyi év után?*

– Alapvetően természetesen ez is pénz kérdése; az első lépés nemzetközi verseny lehetne, ahol megjelenhetnek az igazán nagyok. Olyan versenyt kellene megteremteni Magyarországon, amilyen a cremonai, mittenwaldi és a többi. Ehhez szponzorok kellenének és akkor – először talán négyévenként, aztán esetleg sűrűbben – Nemessányi nevével fémjelzett versenyt kellene meghirdetni. Ez óriási lépést jelentene a hazai hegedűépítő hagyományok feltárásában és megismertetésében. Például szolgálhatnak a hírneves cremonaiak mellett a csehek is, akiknek tradicionális hagyománytisztelőik már ezen a téren

is meghozta gyümölcsét. Gazdasági felemelkedést is jelenthetne, hiszen a kis országok mindig speciális gazdasági tevékenységek révén tudtak meggazdagodni. Hollandia például a hajózás és a tulipán révén szerzett gazdasági biztonságot. Nálunk is elég lenne jó mezőgazdaság mellett szellemi és speciális kézműves tevékenységet felvirágoztatni.

– *Mi a legfontosabb kellék a nyersanyagokon kívül a minőségi hangszerkészítéshez?*

– Mindenekelőtt a nyugalom. Ne legyen családi probléma, ne legyenek filléres gondok. Ne csak a pénzhajszolás egyik eszköze legyen, mert akkor már elnagyoltta, nem elég precízvé válik a munka. Vannak példamutató mesterek a fiatalok között is; a Londonban dolgozó ifj. Semmelweis Tibor vagy a budapesti Hegyesi Béla, akik a szó legnemesebb

értelmében már hangszer-restaurátorok. Különleges tehetsége van Bósz Károlynak is, aki minden bizonnyal a nemzetközi élvonal egyik tagja lesz még.

Állandóan tanulni, fejlődni kell; szükség van reklámra, be kell mutatni a mestereket és a mesterműveket. Érdemes cikkezni róluk, kiállításokat szervezni, ahol mindenki megnézheti munkájukat. Biztos vagyok abban, hogy nálunk is megvannak egy nemzetközi rangú hegedűkészítő iskola-műhely alapjai, csak el kell hinnünk, hogy a mi hagyományaink is legalább olyan értéket képviselnek, mint a többi európai tradíció.

Tóth Anna

(A cikk elsőként a „Das Orchester” 3/98-as számában jelent meg. Köszönjük a közlési jogot!)

Pieter Rombouts egyik csellójának eredeti és másolat-példánya

Egy berlini hangszerműzeumban egy cselló hívta fel magára a restaurátorok figyelmét. A kutatások és mérések arról tanúskodtak, hogy a hangszer lényegesen magasabb értéket, helyenként a Cremonában használatos méreteket mutat szemben a ma használatos normákkal. A Das Musikinstrument c. folyóiratban megjelent cikk szemünk láttára bizonyítja be, hogy hányféle tényező szól a cremonai eredet ellen, jóllehet a cselló belsejében talált cédula alapján a cremonai Francesco Ruggieronak kellett volna a hangszer építőjének lenni.

Igen, de

Cremonára, ahol a Ruggierok dolgoztak, nem volt jellemző a halcsont beültetése a tetőbe és a hátlapba, annál inkább a Németalföldön. Ott ez a népszerű halászat „melléktermékeként” jött divatba. Ugyancsak a Németalföld tekinthető a kor kedvelt hangszerfájának, a jegenye használatának kiinduló pontjává.

Hamar nyilvánvalóvá vált,

hogy a hangszer nem Ruggierótól származik, és hogy a készítőnek németalföldi származásúnak kell lennie. A kor legismertebb németalföldi hangszerépítője Pieter Rombouts volt, aki 1667 és 1728 között élt Amszterdamban. Nevelt fia, tanítványa majd munkatársa volt a híres régi németalföldi hegedűépítőnek, Hendrik Jacobsnak, aki 1629 és 1704 között élt Amszterdamban. Tőle sok hegedű, gamba és cselló, viszont kevés berácsa maradt az utókorra.

A szélesebb berács szerkezete mellett a cselló sok más, a körvonal és a boltozat for-

Pieter Rombouts egyik csellójának rekonstruált másolata

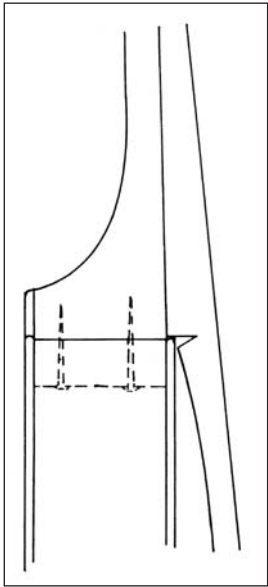
málásához tartozó tulajdonsága jellemzi Pieter Rombouts munkáit. Az utolsó kétséget Max Moeller 1955-ben, Amszterdamban

publikált könyve (A Németalföld hegedűkészítői) oszlatathatja el, amely Rombouts 1722-es csellójával szinte teljesen megegyező illusztrációt tartalmaz. Egyedül a hátlaphoz használt fa anyaga más: a kép egy habos juharka hátlapú csellót mutat, a berlini múzeumban található hangszer hátlapja pedig jegenyéből van.

Az eredeti

A hangszer néhány részét építési változtatásoknak vetették alá. Eredeti állapotában csak a nagyméretű korpust tartották meg. Gyakran a modernizált játéktechnika érdekében lefaragták a csigát és modern nyakat ültettek be; a gerenda is későbbi építési módozatú. A csigáról joggal feltételezhető, hogy németnyelvű területről származik és legkorábban a 18. század vége felé készíthették.

Az eredeti cselló hossza 77,4 cm, az alsó szélessége 46,5 cm, a felső szélessége 38 cm. A ma használatos méretek azonban 75 cm hosszúság, 43 cm alsó szélesség, 34 cm felső szélesség.

A vázlat a nyak részletes rekonstrukcióját ábrázolja. Tompán a kávéhoz ragasztják és belülről odatűzik.

kor már kisebb hangszerek is készültek. A nagyobb méretűekből nagyon kevés maradt

A Rombouts-cselló fedőlapjának menzúrája is nagyobb mint a mai hangszerké. A mai 40 cm-rel szemben 41 cm. A káva magassága 12,8 cm, ami szintén nagyobb a ma használatos 11,5 cm-nél. E méretek alapján ez a cselló a nagyobb barokk-csellók tipikus és érdekes képviselője az 1700 körüli évekből, ami-

leben megfelelő fogólappal rekonstruálni. Az egyéb historikus kellékek mint a gerenda, kulcs, gomb (tüske nélkül!), húrtartó, alsó- és felső nyereg mind elvesztek az idők és a modernizálások során és a restaurátoroknak eredeti állapotukban kellett visszaépíteniük azokat.

Kompromisszum

A nyak rekonstrukciójának alapul két, az 1700 körüli években keletkezett csellót vettek: egy, a „Servais” néven ismert Stradivari hangszer, és Domenico Galli csellóját. Összehasonlítva ezek méreteit a modern csellókéval érthetővé válnak az utánépítéssel kapcsolatos problémák. A táblázat megmagyarázza, hogy itt a historikus példának megfelelően egy kompromisszumot kellett keresni. A rekonstrukciónak ez egy értelmes formája, még ha az eredeti állapot sok kérdése így megválaszolatlan is marad.

A rekonstrukció részletekben: a gerendákat vékonyabbra és keresztmetszetükben hegyesebbre építették, mint a modern csellókét - úgy, ahogy az az eredeti állapotban

Az összes külső képződmény történeti előképekre támaszkodik. A láb modelljét például Antonio Stradivari terveiből kölcsönözték. Ugyanígy korhű forrásokra támaszkodnak a kulcsok és a gomb is, jóllehet a pontos korabeli állapot ritkán szavatható. Az anyag itt – akárcsak a felső- és alsó nyereg esetében – puszpángfa. Az eredetit alapul véve jegenyefát kell választani a hátlaphoz, juhart a kávéhoz, régi lucfenyőt a tetőhöz és juhart a nyakhoz. Az a- és d-húr sima bélből készült, a g- és c-húrok pedig rézzel sodort bélből. Ez a megoldás a jelek szerint 1700 körül már szokásos volt.

Az eredeti építési változtatásai a kulcsdokokat is érintette a csigával. Régi minta alapján készítették el.

	Tetőmenzúra	Nyakmenzúra	Húrhossz	Arányok
				Tetőmenzúra : nyakmenzúra
Servais	42,7 cm	29,3 cm	73,0 cm	10 : 6,85
Galli	43,1 cm	26,2 cm	70,0 cm	10 : 6,1
Rombouts	41,00	27,1 cm	69,5 cm	10 : 6,6
Mai cselló	40,0 cm	28,0 cm	69,0 cm	10:7,0

meg eredeti, nagyobb állapotában, hiszen az idők során a legtöbbet kisebbre építették át.

A Romboutsra jellemző halcsont-berakások szélessége 4,4 mm, ami nagyon nagy tekinthető, hiszen általában a csellóberakások szélessége 2,2 mm volt.

A fák közül Rombouts jegenyét választott hátlapnak, sokéves lucfenyőt a tetőhöz és könnyedén habos juhart a kávéhoz.

Mivel a berlini hangszer-múzeumban nem volt ilyen cselló, megszületett az ötlet: építtessenek egy ilyen csellót, hogy építési és hangzási szempontból dokumentálni lehessen ezt a hangszerípust.

A másolat

Amikor a hangszer-múzeum számára elkezdtek az utánépítést, nemcsak a nagyobb barokk-korpusz típusát kellett dokumentálni, de rekonstruálni kellett az eredeti állapotot, hogy úgy játéktechnikai mint hangzás-szempontról egy ilyen barokk csellót elő lehessen állítani.

Miután nem volt az építők birtokában egyetlen eredeti nyak sem, először meg kellett próbálni a nyakat historikus érte-

fenmaradt hangszereken is látható. Erre alapult a nyak rekonstrukciója. Barokk mintára helyezték fel a hangszerre, azaz a kávéra finoman felragasztva és belülről két négyzetletű, kovácsolt vas tűvel odaöltve. A tető felett nincs kiugró rész, csak enyhe lejtő a tetősíkhöz. A tető koralakú kiálló része a nyaklábba torkollik. A fogólappal és a húrtartó ébenfával van bevonva.

A mai húrtartót a hitelesített állapot szerint rekonstruálták.

„Kiszorítva”

1700 körül alapvetően még nem volt a vonós hangszereknek normában meghatározott méretük, ami megmagyarázza a gyakran különböző hangszer-méreteket és -menzúrákat.

Először a „Servais”-cselló után kezdett például Stradivari a „B-formával” méreteket bevezetni, amelyet egyre sűrűbben alkalmaztak a 18. század során és 19. századra normává vált. Korunk kisebbé tette ezeket a normákat, ami megmagyarázza a nagyobb hangszerek előfordulásának ritkaságát.

A csellók és bőgők continuohasználatára lényegében a pusztán bélhúrok alkalmazása ellen szólt, mivel a kisebb menzúrájú hangszereken vastagabb húr kellett ugyanannak a hangnak a megszólaltatásához. Együttessen a régi nagy hangszereket a mélyebb szolamokba helyezték, az ugyanakkor már használatban lévő kisebb csellókat valamivel magasabb fekvésben használták. Később a kisebb modellek is megszólalhattak mélyebb fekvésben, a fejlődés révén rézzel sodort bélhúrokkal, így ezt a méretet is normává lehetett tenni.

Thomas Schiegnitz